

100 éves a Református Szemle

Száz éves a Református Szemle. Nem kevés, sőt hosszú idő ez egy folyóirat esetében, amely több más erdélyi laphoz képest, ráadásul még szerencsésnek is tekintheti magát – vagy mi vagyunk a szerencsések(?) –, mert megszakítás nélkül élhette meg eddigi száz esztendejét. E száz év, mint minden jó, amit az ember kaphat, átvehet és felvállal: áldás és teher, öröm és gond, büszkeség és felelősség... De nekünk, most, a centenárumát megérett Szemle jelenlegi szerkesztőinek és munkatársainak mindenekelőtt hálát kell éreznünk. A korábbi szerkesztők és munkatársak iránt is; hogy olyan munkát végeztek és hagytak reánk, melynek fontossága és jelentősége felől sokan meg vannak győződve, mind Erdélyben, mind Erdély határain kívül; és hálásoknak kell lennünk azért is, hogy folytathatjuk ezt a munkát. Kiváltság ez. Ilyen tekintetben csak ismételni tudjuk Vásárhelyi János hajdani püspök mondatait, aki a Szemle 50. évfordulójára megjelentetett jubileumi szám előszavában így írt: *Kegyelettel emlékezünk meg a Szemle érdekes, de már halott munkatársairól, szerkesztőiről, és hálásan gondolunk az élőkere, akik még most is hozzá tudnak járulni a Szemle gazdagításához.*¹

¹ Vö. *Előszó*. L. évfolyam, 1958, 198. Ami a RSZ gazdagítását illeti, a félévszázados jubileum alkalmára szerkesztett számban statisztikát is olvashatunk. Ld. Juhász István: *A Református Szemle ötven éve. 1908–1958*. L. évfolyam, 1958, 199. Az alább közölt statisztika további forrásai még: Nagy László: *Két évtized a Református Szemle életéből*. XXLI. évfolyam, 1978, 297.; Somogyi Botond: *A Református Szemle élete 1978–1989 között*. 2005, XCVIII. évfolyam, 2005, 476–477.; *A Református Szemle élete 1978–1989 között*. 2005, XCVIII. évfolyam, 2005, 560.

A Református Szemle statisztikai adatai, 1908–2006			
	<i>Írások száma</i>	<i>Oldal</i>	<i>%</i>
<i>1908–1958</i>			
Cikkek, tanulmányok	3700		
Elmélkedések, bibliamagyarázatok, prédikációk	600	28 142	
<i>1958–1978</i>			
Biblikum (bibliai teológia, hermeneutika, ÓT, ÚT)	121		19,53%
Gyakorlati teológia (hom., lit., énekeskönyv, katek., pojm. stb.)	219		35,43%
Rendszeres teológia	89		14,40%
Egyháztörténet (egyetemes, hazai, életrajz, kiadványok stb.)	189	8906	30,58%
<i>1979–1989</i>			
Biblikum	131		19%
Gyakorlati teológia	429		63%
Rendszeres teológia	41		6%
Egyháztörténet	176	5710	26%
<i>1990–2003</i>			
Biblikum	148		23%
Gyakorlati teológia	162		25,5%
Rendszeres teológia	102		16,1%
Egyháztörténet	222	4894	35%
<i>2004–2006</i>			
Biblikum	26		19,54%
Gyakorlati teológia	25		18,79%
Rendszeres teológia	24		18,04%
Egyháztörténet, művészettörténet	58		43,60%
Különfélék – Varia (Bibliopolium, Novum)	128	2260	
Összesen:	6590	49912	

Az Erdélyi Református Egyházkerület *hivatalos* lapjaként indított Szemle első száma 1908. január 10-én jelent meg. Nagy Károly teológiai tanár lett első felelős szerkesztője, közvetlen munkatársként pedig Ravasz László teológiai, Kálmán János református kollégiumi tanár és ifj. Péter Károly egyházkerületi titkár csatlakozott hozzá. A szerkesztőségnek akkor a kolozsvári Teológiai Fakultás épülete adott helyet.

Különös, vagy csupán a történelem ismétli magát, hogy a mai szerkesztőség gyakorlatilag ismét ott működik, ahol a százéves Szemle hajdan megszületett? Ha pedig végigfutjuk a felelős szerkesztők sorát, azonnal észrevehetjük, hogy a Református Szemle felelős szerkesztői többnyire teológiai tanárok(*): Nagy Károly* (1908–1917), Ravasz László* (1918–1920), Makkai Sándor* (1921–1924), Tavasz Sándor* (1925–1928; 1937–1948), Vásárhelyi János (1929–1936), Darkó Ákos (1949–1958), Dávid Gyula* (1959–1972), Tőkés István* (1973–1984), Gálffy Zoltán* (1984–1989), Nagy László (1990–1996), Bustya Dezső (1997–2000), Adorjáni Zoltán,* Buzogány Dezső* (2000–).

A Református Szemle, tehát, *hivatalos* lapként indult: közölte az egyházkerület kormányzatának körözüvényeit, rendeleteit, pályázatait, felhívásait és utasításait, s ennél fogva hetente jelent meg mindössze egy nyomdai ív terjedelemben.² De ugyanakkor teljesíteni kívánta az egyházi sajtó feladatait is: feltárta az Egyházkerület múltjának részleteit; megtárgyalta az aktuális kérdéseket; formálta az egyházi közvéleményt a közeli és távlati célok elérése érdekében; s nem utolsósorban feladatának tekintette azt is, hogy szellemi érintkezést biztosítson azok közt, akik szóval, tollal, munkával álltak egyházunk szolgálatába.³ Ugyanakkor lobogtatni kívánta a hitnek és tudásnak egy célt szolgáló fáklyáit s építeni mindeneket „lelki házzá...”⁴

A szerkesztőség mindenekelőtt a kerület lelkészeitől várt támogatást, de számított az iskolai tanárookra és a gyülekezetek lelkes világi tagjaira is. (A szerzői kör hajdani támogatásának fontossága ma is érvényes, sőt mi több, megvalósulni látszik. Csak éppen végig kell szemlélzni a szerzők névsorát, s azonnal megállapítható a szélesedő írói tábor. A Szemle számainak egyik kiértékelője, aki a 2003-as számokig végzett statisztikákat, már megállapította ezt;⁵ de azóta tovább bővült a nem lelkészi jellegű szerzők tábora.)

A hivatalos lapként útra bocsátott Szemlére úgy tekinthetünk, mint ami megvalósította a hajdani egyházi testületek sajtó iránt tanúsított felelősségét. Egyházunk első hivatalos kiadványai az 1858-ban beindított *Névkönyvek* voltak. A később beindított folyóiratok pedig egyes lelkipásztorok és professzorok önkéntes szolgálata révén láttak napvilágot, de felkarolta őket a kerület hivatalos vezetősége is.

A Szász Gerő által megindított *Erdélyi Protestáns Közöny* (*Egyházi és iskolai betilap*) első száma 1871-ben jelent meg. Így született meg első folyóiratunk, melyet Szász Domokos is szerkesztett (1877-től),⁶ majd püspökként is felpártolt, s a Erdélyi Protestáns Közöny így lett 1886-tól egyházunk hivatalos lapjává; és pedig azáltal, hogy a kerület

² 1917-ben 8 lapra csökkent; 1925-ben újból egy ív; 1929-től havonta háromszor jelenik meg, 1945-től pedig kétszer, majd 1950-től egyszer; 1960-ban alakul át olyan folyóirattá, amelynek később is jelentkezik; és 2001-től kap új, színes borítót és jelennek meg benne az írások a nagy teológiai diszciplinákra bontva.

³ Az első ötven évet kiértékelő jubileumi szám viszont úgy értékeli, hogy a programba felvett szellemi érintkezést a Szemle „egyetemes síkon nem szolgálta mindig olyan következtetésséggel, mint a belső erők területén”. Juhász István: *A Református Szemle ötven éve*, 199.

⁴ (Nagy Károly): *Előítzgetési felhívás*. I. évfolyam, 1908, 1.

⁵ Vö. Somogyi Botond: *A Református Szemle élete 1990–2003 között*, 2005, 563.

⁶ Szász Domokostól a szerkesztést Sándor József veszi át (1884), őt pedig Szász Gerő követi 1886 elejétől. Vö. Tőkés István: *A hetvenéves Református Szemle*. XXLI. évfolyam, 1978, 288.

átadta hivatalos közleményeit a Közlönynek. Ez természetszerűen együtt járt azzal, hogy az egyházközségeknek meg kellett rendelniük az Erdélyi Protestáns Közlönyt, ami a megrendelői tábor kiszélesedését és a lapkiadás anyagi fedezetének biztosítását is eredményezte.

Ugyanebben az időben Bartók György (akkor nagyenyedi lelkész) kezdeményezésére egy másik lap is megjelent, az *Egyházi és Iskolai Szemle* (Nagyenyed, 1876). Ennek célja sok tekintetben visszacsengett a későbbi Református Szemle programjában. (Ez a Bartók György volt az, aki később felpártolta és érvényre juttatta a *református* jelzőt a Szemle indításakor és nevének meghatározásakor.)⁷⁾

Szász Domokos azonban nem csak a fent említett módon szándékozott megerősíteni az Erdélyi Protestáns Közlönyt. Egyben azt is akarta, hogy a lap *összetartó és nevelő eszközzé* váljék; s miközben hivatalos lappá tette a Közlönyt, ezzel együtt fenn kívánta tartani a szerkesztőség *függetlenségét* és a munkatársak föltétlenül *szabad véleménynyilvánítását* is.

A hivatalos jelleg és a szabad véleménynyilvánítás párosítása méltánylandó szándék volt, azonban lehetőséget nyújtott az elégedetlenségek, feszültségek kinyilvánításának is. Így a Közlöny hasábjain éles polémia bontakozhatott ki Szász Gerő és Kecskeméthy István, a *Kis Tükör* szerkesztője között, s ebben támadások érték Szász Domokos püspököt is (1896–1897). A vita végül úgy hatott az egyházi sajtó kérdésének további alakulására, hogy az Igazgatótanács kimondta egy egyházkerületi tulajdonban álló hivatalos lap beindítását, s ugyanakkor a „hivatalos” jelző megvonását az Erdélyi Protestáns Közlönytől (1897 decembere).⁸⁾

A bírált Szász Domokos javaslatokkal állt elő: legyen a kerület tulajdonát képező hivatalos lap az összes hivatalos ténykedés közlönye, de emellett képviselje az egyházkerület, az egyházmegyék érdekeit, s „kerülje a polemikus hangot és a személyeskedést”.⁹⁾ Így jött létre 1898-ban az *Erdélyi Protestáns Lap*,¹⁰⁾ melyet előbb Molnár Albert, majd pedig Nagy Károly szerkesztett. A fordulat azért is jelentős, mert e sajátos helyzetben elkerülhetlenné vált az egyházi sajtó feladatának körvonalazása. Ezt Molnár Albert tette meg, aki így fogalmazta meg az egyházi sajtó állandó, mindennekefelett való és végső feladatát: *Isten országa építése a gyülekezetekben*.¹¹⁾

Az Erdélyi Protestáns Lap tíz évfolyamot jelentetett meg, s tulajdonképpen névváltoztatással élt tovább a Református Szemlében, amely magát az Erdélyi Protestáns Lap törvényes utódjának tekintette, és ennek örökségét vette át.¹²⁾ Így tehát azt is mondhatjuk, hogy miután a Református Szemle az 1886-tól hivatalos lapként megjelenő Erdélyi Protestáns Közlöny, majd pedig az 1898-tól szintén hivatalos lapként kiadott Erdélyi Protestáns Lap örököse, ha névváltoztatással is, de 110, illetve kerekén 120 éves. Így vélekedett már a 70 éves Szemlét ünneplő szerkesztőség is: „A 70 éves Szemle 90 éves...”¹³⁾

⁷⁾ Vö. Tőkés István: *A betvenéves Református Szemle*, 299.

⁸⁾ Uo.

⁹⁾ Uo. 288–289.

¹⁰⁾ *Erdélyi Protestáns Lap*. Az Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület hivatalos lapja (1898–1907). Első száma 1898. január 1-jén jelent meg.

¹¹⁾ Ld. Juhász István: *A Református Szemle ötven éve*, 199–200.

¹²⁾ Vö. még: Tőkés István: *A betvenéves Református Szemle*, 289.

¹³⁾ Ld. „Crimson-rózsák”. *Beszélgetés Dr. Gönczy Lajossal*. LXXI. évfolyam, 1978, 314.

Ami a Református Szemle évfolyamainak számozását illeti, akárcsak más lapok esetében, itt is történt elírás. 1946. első felében a címlapokra – helyesen – a XXXIX. évfolyamot jegyezték. Az 1946. júliusi

Az Erdélyi Protestáns Lap örökségét továbbvivő hivatalos lap új neve – Református Szemle – azt jelezte, hogy a hivatalos egyház és benne a lelkészek új szempontokat kívántak érvényre juttatni. A *református* jelzővel a hitvallási hovatarozást óhajtották hangsúlyozni az általánosabb *protestáns* helyett, s ezzel együtt az egyházkerület *közjogi* és *evangéliumi* jellegét kívánták kiemelni.¹⁴ Ez az új jelző később „próféciának” is bizonyult. Mert a húszas évek elején egyházunk újra felfedezte a reformátori örökséget, a maga reformációkori hitvallásait és ugyanakkor az evangélium erejét, s éppen Nagy Károly, a Szemle első felelős szerkesztője, valamint munkatársa, Makkai Sándor sürgették a félretett Heidelbergi Káté elővételét és tanítását. Ez meg is valósult 1921-ben.

Nagy Károly 1895-től, Kolozsvári Teológiánk indulásától 1912-ig volt a rendszeres teológia tanára. Kettős örökséget hagyott maga után: az egyház iránti szenvedélyes szeretetet és a teológiával való pontos, tudományos foglalkozást.¹⁵ Nagy Károly egyház iránti szenvedélyes szeretetét tükrözi a Református Szemle első számának vezércikke is:¹⁶ „Egyházunk belső erejét kell fejlesztenünk, az élő hitet kell szolgálni, és nem egyházi pártok érdekeit... Ennek felébresztésére és fejlesztésére kell fordítani a legjobb erőinket: a kathedrát az igehirdetés mélyítésével, a katechizációt a paedagogia minden vívmányával, az egyéni és gyülekezeti pastorációt az egyháztársadalmi munka minden ágával s a szeretetmunka minden áldásaival és intézményeivel. »Ahol van a ti kincsetek, ott van a ti szívetek!« Ha hitünkben, papunkban, egyházunkban kincset bírunk: áldozni is fogunk érte önként és erőnk fogytáig.”¹⁷

E kettős hagyaték, az egyházszeretet és a teológiai tudományosság ma is kötelez minket, a Református Szemle jelenben munkálkodó szerkesztőit és munkatársait. Kincsünk pedig van és lesz, ha utánaásunk, munkálkodunk, és ha feladatunknak tekintjük a lelki és szellemi építést. *Ora et labora!* Ezt kell követnünk nekünk is, s ez olyan örökségünk, sőt Szemlés örökségünk, amit Tőkés István szerkesztőelődünk is vallott és gyakorolt: a Szemle 70 évfordulója alkalmára írt cikkek sorát egy olyan tanulmánnyal zárja, amely imádsággal végződik.¹⁸

A Református Szemle első száma úgy részletezte az általa felvállalt feladatokat, hogy mindenekelőtt az egyházkerület történelmének feltárását nevezte meg. (Az utóbbi években, s köszönhető ez a politikai változások nyomán bekövetkezett lehetőségeknek is, valóságos virágzás indult be a történelmi és egyháztörténeti kutatások terén. Ez azonnal észrevehető a Szemle hasábjain is. Csupán végig kell lapoznunk az utóbbi évek számainak tartalomjegyzékeit, illetve pillantsunk csak vissza az 1. lábjegyzetben közölt statisztika adataira. Ezek az adatok csalókák, hiszen a százalékok a különféle szakcsoportokban megjelent tanulmányok számának arányait mutatják. Egészen más volna az eredmény, ha a százalékokat a különféle szakok tanulmányainak terjedelme alapján számolnánk. Az egyháztörténeti tanulmányok bő jelentkezése egyben azt is tū-

sámra azonban tévesen került a XXXXI. évfolyam jelzés. Úgy tűnik, az elírás senkinek sem tűnt fel. Vagy ha mégis, senki sem jelezte a szerkesztőségnek. Az elírásra akkor derült fényt, amikor a Református Szemle 50 éves fennállásának megünneplésére készült. Ekkor javították ki az elírást, s ez a magyarázata annak, hogy mind az 1957-es, mind pedig az 1958-as számok L. évfolyamként jelentek meg.

¹⁴ Ld. még: Tőkés István: *A betűnéves Református Szemle*, 289.; Juhász István: *A Református Szemle ötven éve*, 200.; Adorjáni Zoltán: *Isten adja a növekedést*. XCI. évfolyam, 2001, 3.

¹⁵ Vö. Froukje de Hoop: *Nagy Károly (1868–1926). Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948*. Gondozta Kozma Zsolt. Kolozsvár 1996, 99.

¹⁶ Nagy Károly: *Programunk*. I. évfolyam, 1908, 3–6.

¹⁷ Uo. 4.

¹⁸ Ld. Tőkés István: *A Református Szemle és a lelképásztorok*. XXII. évfolyam, 1978, 325.

nik megerősíteni, hogy változatlan és jellemző örökségünk *a történelmi múlt iránti fokozott érdeklődés.*)

Az 1908-ban induló Szemle további feladatai, amint már előbb is említettük, így következtek: az időszerű egyházi kérdések ismertetése és megtárgyalása; a közvélemény formálása; a szellemi érintkezés biztosítása az egyház munkásai között; „lobogtatni a hitnek és tudásnak egy célra világító fáklyáit”; mindenkit beépíteni a lelki házba. A Szemle mindezekkel a felelős egyházi döntések előtt is kívánt járni, előkészítette ezeket. Ezt úgy igyekezett megvalósítani, hogy alakíttatta a teológiai látást és feltárta a döntések tartalmát. Így igyekezett egyben biztosítani a döntések hatását.¹⁹

A felsorolt részfeladatok azt is tükrözik, hogy a Református Szemle már kezdetől fogva feszegette a maga úgynevezett hivatalos jellegének keretét. Hivatalos, de továbbra is szabad véleménynyilvánítást biztosító, s ez által a kritikai hangnak is teret biztosító lap kívánt lenni, akárcsak az Erdélyi Protestáns Közlöny korábban. Ezek – bár ma is tetszetősen hangzanak – nehezen valósulhattak meg együtt, az akkori körülmények között. Még akkor is, ha a hivatalos Szemle programként hirdette meg a zsinatpresbiteri elv megerősítését az egyházi adminisztráció decentralizálása érdekében.²⁰ Ezért az időszerű egyházi kérdéseket megtárgyalásának, a közvélemény formálásának, szellemi érintkezésnek, a hit és tudás lobogtatásának, a lelki házba való beépítésnek feladatát egy másik folyóirat is megragadta. Tudniillik a Szemle indulása után nyolc évvel egy új teológiai szaklap jelentkezett: *Az Út*. Szerkesztőségének pedig szintén a Kolozsvári Teológiai Fakultás épülete adott helyet.

Az Út folyóirat szigorúan tudományos alapon kívánt foglalkozni a lelkipásztori és építő egyházszolgálat gyakorlati kérdéseivel, s szakszerű irányítással szándékozott kibontakoztatni a lelkipásztorok gyülekezeti munkáját.²¹ Idővel tekintélyes folyóirattá nőtte ki magát. Néhány éves megszakítással 1944-ig élt, amikor is hatalmi utasítással szüntették be. A két világháború között jelentősen képviselte az erdélyi református teológiai gondolkozást és hathatós segítséget nyújtott a lelkipásztori munkához.

Az Út-ban megjelenő írások az ekléziasztika, a kultusz, igehirdetés, a vallásos nevelés, az intézményes, illetve személyes lelkipásztori szolgálat területét célozták meg.²² Ha megvizsgáljuk rovatait, azonnal szembeűnik, hogy az azokban tárgyalt kérdések, illetve az általuk kitűzött célok egybecsengenek a Szemléivel.²³ Ugyanis itt is, ott is fel-

¹⁹ (Nagy Károly): *Előfizetési felhívás*. I. évfolyam, 1908, 1; ld. még: Juhász István: *A Református Szemle ötven éve*, 200.

²⁰ Vö. „Egyházi adminisztrációnk, a népegyház jellegének megfelelően, a decentralizáció felé halad körülünkben. Helyesen. Autonómikus élet nem is lehet másképpen. De az autonómiával felelőség jár.” Ld. Nagy Károly: *Programunk*, 5.; Juhász István: *A Református Szemle ötven éve*, 200.

²¹ *Az Út* lelkipásztori folyóiratot Ravasz László és Makkai Sándor indította azzal a céllal. A lap szakszerű irányítással szándékozott termékkennyé tenni és kibontakoztatni a gyakorló lelkészek munkáját. Az egyházpolitikát kizárták a lapból. Csak igazságokhoz és elvekhez kívántak ragaszkodni. Ld. Ravasz László: *Emlékezéseim*. Ref. Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest 1992, 116.

²² Ld. Ravasz László: *i. m.* 116.

²³ *A Csendes óra* (1915–1918; 1923–1924: *Elbeszélések*; 1925-től: *Az Ige tükrében*) rovat a lelkipásztorok egyéni hitéletét ápoló meditációkat közölte. Az *Igehirdetés Kultusz* arovata 1927–1929 között, 1938-ban és 1941-ben az *Élet és munka*, 1935 és 1942-ben a *Prédikációvázlatok*. A liturgikai írások, prédikációvázlatok és igehirdetési tervezetek mellett a szerkesztők különös gondot fordítottak dogmatikai alapigazságok gyakorlati átírására. A *Vallásos nevelés* rovat a konfirmációi oktatás megreformálását, az iskolai vallásnevelés megújulását, elmélyítését szolgálta. Ennek volt állandó melléklete 1927 és 1930 között a *Vasárnapi Iskola*. (A lap megszűnése előtti két esztendőben ez önálló rovata a folyóiratnak.) A *Gyülekezeti munka, pásztorokodás, belmisszió* (1923) a missziói munka kérdéseivel foglalkozott tudományos alapon, de figyelembe vette ennek

leljük a teológiai reform és az egyház belső, lelkileg építő munkájának kérdéseit: a hitvallásos szellem ébresztését, a teológiai tisztázást, a hit és világnézet témáját, az igehirdetés és egyházi énekeskönyv megújítását, a valódi, gyülekezetépítő lelkipásztorok ki-nevelését, a belmissziói munkaág, s ezen belül a diakónia felpártolását, stb.²⁴

A Szemle 1908-tól 1950-ig az Erdélyi Református Egyházkerület lapja volt. 1951-től kezdve az Erdélyi és Királyhágómelléki Református Egyházkerületek, valamint az Evangélikus-Lutheránus Egyház egyetlen folyóirata. A kényszerű változás pozitívuma viszont az volt, hogy kibővült szerzői tábora, elsősorban a királyhágómelléki egyházi írókkal, másodsorban pedig az erdélyi evangélikusokkal.

A Református Szemle 70. évfordulóján Tőkés István felelős szerkesztő az alkalomhoz igazodva értelmezte újra a lap nevét: „A »Református« azt a szellemet, állandó önvizsgálatot..., azt a »mélyebbre evezést«, tűzvevést, sózást, »hegyekre nézést« és ké-szenléti állapotot fejezi ki, amelyet az írott Ige szolgálata elé állít az Anyaszentegyház Ura. A »Szemle« a valóságos cselekvésnek, a fáradhatatlanságnak, a nézésnek-látásnak, a fényhordozásnak és világolásnak, a Krisztushoz tartozó magatartásnak... kifejezője. Ezekkel a nevekkel aligha lehet baj. Azonban számunkra állandó feladat...: vajon *biven bordingtuk és bordingzuk-e a kettős nevet?*”²⁵ Ezt követő szavai a *hűség és hagyományörzés* fontosságát a *jelenbeli cselekvés* szemszögéből emeli ki: „...az előttünk járó nemzedékek iránti ragaszkodással és szeretettel lépünk rá a hét évtizedes múlt megszentelt ösvényeire, amint ezek az írásos bizonyágtétel nyomán kirajzolódnak. Az atyák mellőzésével semmit sem szándékozunk tenni, de épp az irántuk való hűség vonja maga után, hogy ne belőlük, ne a múltból, ne az ő cselekedeteikből éljünk, hanem intésük és iránymutatásuk segítségével ismerjük föl saját feladatainkat és kötelességeinket.”²⁶

A 70. évfordulós Szemle-szám cikkei több oldalról értékelik a lap számait, melyek jelentősen gyarapodtak terjedelmükben, s melyek ugyan eltérő „színekkel és hangsúlylyal”, de „lényegileg hasonló álláspontot” képviseltek, azaz *engedelmes szolgálata*t a betű eszközével.²⁷

Tőkés István négy nemzedékre bontva értékelte ki a 70 éves Szemlét. Az első nemzedék (1919-ig) munkájának lényegét abban látta, hogy a hivatalos egyház és az élő

gyakorlati vetületeit is, és irányt mutatott, illetve segítséget nyújtott lelkipásztoroknak. A *Külmisszió* rovat kérdéskörei, bár névlegesen a rovat csak 1930- és 1933-ban jelentkezett, más rovatokban is felbukkannak. Az *Egyházi ének és zene* a szakrális zene múltjáról és jelenéről cikkezett, kitekintett az iskolai és egyházi énekkoltatásra. Az *Irodalom. Szemlék. Kritikák, Irodalmi Szemle, Lapszemle, Folyóiratszemle, Folyóiratszémle* cím alatt szakirodalmi forrásokat lehetett találni. A *Tudomány és világnézet* rovat 1923-ban indul, tekintettel arra, hogy az erdélyi magyar protestantizmusnak – a hivatalos egyházi lapon kívül – nem volt folyóirata, amely a szellemi tudományok és a világnézeti harcok kérdéseivel foglalkozzék. Ezt a rovatot egészítette ki az *Arte et Marte*, amely a mindenkori kötelezettségre felhívó figyelemmel: tudomány, a szellem fegyverével az evangélium terjesztéséért.

²⁴ Ezekre nézve ld. összefoglalólag Juhász István: *A Református Szemle ötven éve*, 206–208.; Geréb Pál: *A teológiai tisztázás, ellenőrzés és irányítás a Református Szemlében*. L. évfolyam, 1958, 217–221.; Gönczy Lajos: *Az Ige hirdetésének szolgálata*. L. évfolyam, 1958, 224–227.; Csutak Csaba: *A lelki énekek és az egyházi zenekultúra megismertetésének, az énekeskönyv megújításának szolgálata*. L. évfolyam, 1958, 233–236.; Nagy Géza: *Gyülekezetünk egysége és felelőssége*. L. évfolyam, 1958, 236–240.

²⁵ *Mérleg*. XXLI. évfolyam, 1978, 286–287.

²⁶ Uo. 287. (1917-ben 8 lapra csökkent; 1925-ben újból egy ív; 1929-től havonta háromszor jelenik meg, 1945-től pedig kétszer, majd 1950-től egyszer; 1960-ban alakul át olyan folyóirattá, amilyennek később is jelentkezik; és 2001-től kap új, színes borítót és jelennek meg benne az írások a nagy teológiai diszciplínákra bontva.

²⁷ Ld. Tőkés István: *A hetvenéves Református Szemle*, 290.

gyülekezet egybefogásáért fáradozott. A másodikat (1920–1944) főként a felismert és sürgető feladatok körüli buzgólkodás jellemzi: a teológiai és egyházi megújulás, „ön-összeszedés”, katekizáció, liturgia, egyházi rend, diakóniai és szociális felelősség és diaszpóra-ügy. A harmadik nemzedék (1945–1969) figyelme mindenekelőtt az egyháztársadalmi vonatkozásokra összpontosul, s ez érthető is volt a kialakult új társadalmi helyzetben; de ekkor jelentkezik „az igehirdetésnek olyan központúsítása, amellyel a korábbi évtizedek alatt nem találkozunk”. Ez utóbbi nyomon követhető a negyedik nemzedék (1970-től) munkájában is, s e mellett jelentkezik még „az ökumenizmus erőteljesebb érvényesülése”.²⁸

Mivel a mai Szemle utóbb az erdélyi református és evangélikus teológiai tudományosság folyóiratává alakult, érdemes kinyomozni, hogy mikor jelentkezik igazából ez a tudományos folyóirat-jelleg felé való hajlás. A tulajdonképpeni tanulmányok rendszeres közlését 1964-től lehet nyomon követni, s ugyanekkor kezdenek kialakulni a Szemle azon állandó rovatai, amelyek 2001-ig biztosítottak rendszerezett keretet az írásoknak,²⁹ s amelyek a négy nagy teológiai diszciplína területeit ölelik fel. (2001-től e hagyományos teológiai diszciplínák nevei adják világosan a Szemle belső rendszerét.)

Amikor Nagy László összefoglalóan értékeli a 70 éves Szemlét, mindenekelőtt azt állapítja meg, hogy a folyóirat azt a hagyományos programot ápolja és képviseli, amely megszületésétől az egyház építésének szolgálatára hívta és kötelezte: „odaadón szolgált és szolgálja egyházunk külső és belső építésének ügyét”, s eközben új hagyományok születnek, mint például „leánya”, a hajdani *Gyülekezeti Melléklet*, amely a gyülekezetek legközvetlenebb lelki építését munkálta.³⁰ Magától értetődő volt azonban, hogy a Szemlét bírálókat is érték. A folyóirat 70. évfordulójára készített számban Tőkés István egy olyan írást is közölt, amely a lelképásztoroknak kiküldött kérdőívek alapján összegezte az értékeléseket, igényeket és elvárásokat, valamint az elmarasztaló kritikákat is.³¹

A 1989-es változásokkal új lehetőségek tárultak fel az egyházi sajtó előtt. 1990 elején indult a prédikációkat közlő *Igehirdető*, valamint az *Üzenet* gyülekezeti lap. 1992-ben pedig az *Értesítő* is megszületett, éspedig az Erdélyi Református Egyházkerület hivatalos lapjaként. Az egyházkerület Püspöki Hivatala által kiadott Értesítő úgy tekint magára, mint a Református Szemle mellékletére (melléklapjára). Ezek tehát mind a Református Szemle öléből nőttek ki és lettek, úgymond, a Szemle „önálló gyermekei”. Hiszen a Szemle hivatalos lap volt korábban, majd egyebek közt igehirdetéseket is közölt és gyülekezeti mellékletet adott ki. Emellett 2001 elején *Az Út* is „újraéledt” a maga korábbi célkitűzésével.³² Ezek magyarázzák azt, hogy a Szemle mára szinte szükségszerűen az erdélyi teológiai tudományosság folyóiratává lett. Ugyanakkor az is észrevehető, hogy a korábbi évekhez képest, a Szemle egyre több külföldi teológus írá-

²⁸ Tőkés István: *A hetvenéves Református Szemle*, 292–293.

²⁹ Uo. 291.

³⁰ Nagy László: *Két évtized a Református Szemle életéből*, 303.

³¹ Tőkés István: *A Református Szemle és a lelképásztorok*. XXLI. évfolyam, 1978, 316–325.

³² Ld. *Békesség az olvasónak!* Az Út. Teológiai tudomány, egyházi szolgálat. 2001, 1: „Olyan, az egyházi szolgálatra néző tudományos folyóiratot tervezünk, amely egységes hitvallásos szellemben belül segít a igehirdetés szolgálatában, kitekint az egyházi közéletre, teológiailag értékeli az egyházon kívüli eseményeket, tájékoztat a fontosabb közegyházi és teológiai mozgásokról, megőrzi a tudományos tárgyilagosságot, teret ad a szabad véleménynyilvánításnak, példaadó a nyelvhelyesség dolgában, általában kinyitja a teológiai műhely ablakát egyházunk és népünk felé.

sát közölheti, annak is köszönhetően, hogy megváltoztak a körülmények.³³ Igaz – állapította meg Somogyi Botond –, „a korábban sokrétű feladatot ellátó Szemle tartalma már nem olyan sokszínű” a fennebb felvázolt okok miatt; de „igen öröndetes, hogy gyarapodott az ifjú szerzők tábora... Azaz a Református Szemle mintha a református értelmiség egyházhoz kapcsolódó, tudományos munkáját látszana tükrözni. Ez pedig egybecseng a hajdani Szemle célkitűzésével.”³⁴

Isten éltesse a 100 éves Református Szemlét! Szolgálja ez után is Krisztus egyházát és Isten dicsőségét immár teológiai tudományos jellegével! A szerkesztőség nevében pedig még azt kívánjuk, amit hajdan id. Dávid Gyula fogalmazott meg frappánsan és üzenetként a 70 éves Szemlének: *a szerzők, amikor írnak, becsüljék meg az olvasókat; az olvasók becsüljék az írókat, s mindketten becsüljék a Szemlét.*³⁵

Adorjáni Zoltán
főszerkesztő

Die Reformierte Rundschau ist 100 Jahre alt

Die erste Nummer der Reformierten Rundschau, die als offizielles Blatt von dem Siebenbürgischen Reformierten Kirchenbezirk herausgegeben wurde, war am 10. Januar 1908 erschienen. Die seit 100 Jahren fortlaufend erscheinende Zeitschrift wollte von Anfang an die Aufgaben einer kirchlichen Presse erfüllen. Sie beschäftigte sich ausführlich mit der Vergangenheit des Kirchenbezirks, mit aktuellen Fragen und formte die kirchliche öffentliche Meinung. Sie diente als Mittel für die Sicherung der intellektuellen Verbindung zwischen jenen, die mit Wort und Schrift im Dienst der Kirche standen und hielt die Fackeln des Glaubens und Wissens aufrecht.

Ab 1960 veröffentlichte die Reformierte Rundschau immer mehrere Studien. Heute ist sie schon das Forum der theologischen Tätigkeit und Forschung geworden. Zugleich widerspiegelt sie die wissenschaftliche Arbeit der mit der Kirche verbundenen reformierten Intelligenz. Ihre Arbeit steht im Einklang mit den Zielsetzungen der ehemaligen Reformierten Rundschau.

³³ Vö. Somogyi Botond: *A Református Szemle élete 1990–2004 között*, 2005, 560–561.

³⁴ Uo. 563.

³⁵ *Látogatásban D. Dr. Dávid Gyulánál a Dónáth úton*. XXLI. évfolyam, 1978, 311.